

שמעתא למיקתא

האם איכא חיוב להמתין לאוטובוס 'מהדרין' משום שמירת העיניים

א. איסור הסתכלות. ב. איסור עצמי או שמא יבוא לידו תקלה. ד. שאינו מכוון. ה. איכא דרכא אחרייתא.

א. איסור הסתכלות

אייתא **בברכות** (ב:) "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (במדבר טו, לו), "אחרי עיניכם" זה הרהור עבירה. משמע מדברי השי"ס דאין אזהרה זו על עצם איסור הסתכלות אלא על הרהור עבירה. וכן מבואר בספר **המצות לרמב"ם** (ל"ח מה) שכתב "הזהרנו מלא זה שלא נמשך אחר ההנאות והתאוות הגשמיות והתעסק לחשבבה בהן תמיד". ובדוך דין כתב **החינוך** (מצוה שפז), והביאו **הביאור הלכה** (רס"א א ס"ד ה"א). אולם **הרס"ג** אלא מנה לא זה, ועיי' בגר"פ לרמב"ם (ח"ב עמ"ו ס"יג). ולפי דברי המחבר"ם שכתב שאין איסור תורה בהסתכלות (ללא הרהור) וכן משמע מדבריו **ביד החזקה** (כפ"א ה"ב) שכתב שהעובר על איסור הלכה מכין אותו "מכת מרדות" [ועיי' בטור (אה"ע רס"י כא) ובב"י (סו)]. וכ"כ במגיד משנה (שם), **בב"ש** (אה"ע ס"א ס"ק א) ו**נבשו"ת פני** (ח"ב אה"ע ס"י מד) בדעת הרמב"ם. [אלא דלכא"צ צ"ע בזה, שהרי **הרמב"ם** (הל' תשובה פי"ד ה"ד) כתב שראיית העיניים **עון גדול הוא** ולא תתורו וגו', ע"כ. משמע דלפנינו מפסי' הגי"ל דאיכא אזהרה על שמירת העיניים. ואפשר לכנות הרמב"ם הגי"ל שעוברים על "לא תתורו" עיי' הסתכלות לשם 'עבירה', וכמש"כ **הסמ"ק** (מצוה לא) שהזהרנו שלא להסתכל בהן לשם עבירה].

אולם **הרבינו יונה** (שערי תשובה שער ג אות סד) נקט שהזהרנו מפסי' הגי"ל שלא יסתכל אדם בעריות פן יוקש בהם, ע"כ. [ומדבריו משמע שהאיסור תורה הוא דוקא בעריות. וכן משמע **מרש"י** (ברכות כד. ד"ה לאסתכלי בה וסא. ד"ה אחור). ועיי' **בב"י** (אה"ע רס"י כא) בשם **ה"ר יונה** (אגרת התשובה יט, ב) בדפנויה איכא איסור מדברי קבלה, ו**נב"ש** (ס"א ס"ק א) כתב דכן הוא לכוננו. ועיי' **בב"ב** (ע"ה ע"ה ס"ק ז) דבתולות דידן בכלל נדות הם משיגיגו לזמן וסת, והם בכלל עריות]. ועיי' **בחדשים** (פכ"ב אות א ואות ד) ו**הב"ב** (אה"ע שם) הביאו דברי הרבינו יונה. [ומדבריהם משמע דהסתכלות אף ללא כונה להגיע לעבירה אסור]. ולדעת **הענין ארזים** (שם ס"ק א) אף לדעת הרמב"ם יש בזה איסור תורה ומשי"כ שמלקין אותו מכת מוות הוי משום שהוא לאו שבכללות או משום שהוא לאו שאין בו מעשה. וכן פסקו **במ"ג** (ס"י ע"ה מ"ז ס"ק א), **הה"י אדם** (כלל ד אות ז) ו**המ"ב** (שם ס"ק ז) שהמסתכל אפי' באצבע קטנה להנות עובר בלאו דלא תתורו וגו'. ועיי' **בפמ"ק** (מצוה לא) שהנהנה בהסתכלות עובר על "ונשמרתם" כדאיתא **הע"ז** (ב). וכ"כ **הרבינו יונה** (שם אות לב). אולם הרמב"ם לא מנה איסור זה, ו**הרמב"ן** (מצוה י"א) מנאו לענין אחר. [ועיי' **בביאור הלכה** (ס"י ע"ה ד"ה טפח) שסי"ל שאיסור ראייה נהרה בקטנה ממיל ג'. אולם **החזו"א** (שם) כתב שאלו שאין יצר עליהן מחמת קוטנותן אין איסור מעיקר הדין, והכל לפי מצאיאתן וקטנותן על הקטנות. ודעת **הגר"ח"ק שליט"א** (דף שיחה פ"י קדושים ע"י שנה) אליבא דחזו"א שהאיסור הוא בעין, ודעת **הרש"א זצ"ל** (הקטנות). וה"ה הפילה פ"כ הגה (כ"ג) שהמנהג כחזו"א].

ב. איסור עצמי יבוא לידי תקלה

והנה מלשון הרבינו יונה משמע שאין זה איסור עצמי אלא שמא יבוא לידי תקלה. וכן מוכח מהגמ' **ברכות** (ב) בהא דרב גידל, עיי"ש **ברש"י**. וכן מוכח **מסנהדרין** (מה). דחיי' שמחמת הרהור יבוא לידי עבירה. וכן הוא **בריטב"א** (קידושין פב. ד"ה הכל) והוכיח כן מהא דאיתא **בב"מ** (פד) דרבי יוחנן הוה יתיב אשערי טבילה ולא חייש איצר הרע [ועיי"ש בתוס' (ד"ה יתיב)]. וימ"מ כתב' שם שאין ראוי להקל בזה אלא להגיד גדול שמכיר ביצרו, ולא כל ת"ח בוטחין ביצרוהו, ע"כ. וכן מבואר **בסמ"ק** (מצוה לו). וכ"כ משמע **מהרמב"ם** (תשובה פי"ד ה"א). וכן פסק **החסיד שליט"א** (רוט שני ח"ג קובץ ענינים ס"ק א אות א). [ועיי' עוד **בחינוך** (מצוה קפח) (מצוה קפח) שמה שמצינו קצת מעשים בגמ' מראים סותרים מה שאסרו חז"ל בדברים אלו, אין זה סתירה, כי דוקא במקום מצוה הוא שהיו מקילין קצת. ועוד שהם ז"ל היו כמלאכים, והיתה מפורסמת כוונתם לכל העולם כשמש, ולא היו מרגישים הרגש רע בשום דבר מרוב דבקותם בתורה ובמצוות. אבל אנחנו שאין לנו לפרוץ אפי' גדר קטן בענינים אלו כלל, עיי"כ]. והארכנו בזה בס"ד בגיליון ק"ד.

ג. איסור ראייה

והנה המעין בגמ' **בע"ז** (ב) ר' יאה שאיסור זה לכאורה כולל אף "ראייה" בעלמא. אלא שמלשון **הרמב"ם** (א"סי"ב כפ"א ה"ב) משמע דדוקא "המסתכל" עובר באיסור [ועיי"ש דאיי"ר במקומות הנגזרים, וכן לקמן]. וכ"כ **ה"ח"ה** (ס"י ע"ה אות א) דלא אסור להסתכל אלא כשמכווין לראות דאז הנה ואיכא איסור פרט לשעת שקורא ק"ש דאיור בכל גוונא. וכ"כ **בפ"ח ב"ח** (שם) ו**היש"ש** (כתובות פ"ב ס"י ב) **הפמ"ג** (שם) ו**הצל"ח** (ברכות ז). על רש"י ד"ה ערוה) ע"פ הרמב"ם הגי"ל. ועיי' **במ"א** (שם רכה ס"ק ב) וכן **ביד מלאכי** (כלל ה"ה"א אות קעט) שהסתכלות פירושה בכל מקום יותר מראה כי המסתכל מוסיף ומדקדק בהבטה יותר מהרואה. וכן נמצא **בע"ז** (ברכות כד). ו**נב"ש** חיים (סרה-תשובה ע"מ מא אות גט). וכן פסק **המ"ב** (ס"י ע"ה ס"ק ד) דראיה בעלמא לפי תומו בלא אף מצד המוסר ואדם חשוב יש לו ליהרהר בכל גוונא. אלא להוסיף בשם **הפמ"ג** (שם) בדבוקמות שדרכם להיות מוכלים אף ראייה בעלמא אסור. **ביאור הלכה** (ס"י רכה) ו**צל"ח**. [ועיי"ש דאיי"ר ובע"ז שדכתיב קשה על זה מהגמ' בע"ז הגי"ל, מ"מ כבר יצא ליישבה **בא"מ** (א"ה"ה ס"י מ), עיי"ש [ועיי' עוד בזה **ביד מלאכי** (שם), **בפתח עינים** (ע"ז ב) ו**בעבודת עבודה** (ע"ז שם)]. ולענין טפח באשה ערוה כתב **ביאור הלכה** (ס"י ע"ה ד"ה טפח) דהוא מבת ג' שנה ויום א', ואם היא בתו הוא משי"א שנה ואילך. אולם **החזו"א** (ס"י טו ס"ק ח ד"ה כתב במ"מ) כתב דאין בזה שיעור בשנים אלא כל שלא יצא דעתן של בנ"א עליהן מחמת קטנותן שנה. ודעת **הרש"א זצ"ל** (הלכות שלמה הפילה פ"כ ה"ט) דלא נהני' משי"א ראייה הלכה בה, אלא שלדבריהם שבקדושה יש להחמיר. ועיי' **בקובץ תשובות** (ח"ג ס"י ז) ו**בא"מ** (א"ה"ה ס"י כח).

ד. כשאינו מכוון

מעשה יש לעיין אף מצאנו ידונו ורגליו בהליכתו ברחוב לצרכים שונים או בנסיעת באוטובוס וכד' בזמנינו שבעוה"ר הפרוץ מרובה על העומד.

והנה מבואר **בפסחים** (כח.) דהנאה מדברים אסורים הנאה בעל כרחו של אדם ויכול להשתמש ממנה אלא דאינו מתכוון לה מותרת. וכן פסקו **הרי"ף** (ו: בר"ק), **הרא"ש** (ס"י ה) ו**הרמב"ם** (מא"י פי"ד ה"ה). וביאר **ה"ח"ה** (חולין לב. ופסחים ו: בר"ק) דהנאה הנאה בעל כרחו פירושו שכל בא האדם לכאן בשבילו אלא האיסור מגיע אליו ממילא, כגון ריח של ע"ז המגיע לאדם דאע"פ שהוא אסור בהנאה כיון שהוא לא מיכווין להנות שרי. וכן הדין בדבר התלוי בראיה או שמיעה. וכן פסק **בשו"ע** (יו"ד ס"י מ"ב ס"ו) דאסור לשמוע כלי שיר של עבודת כוכבים או להסתכל בנזי עבודת כוכבים, כיון שנהנה בראייה. וכתב **הרמ"א** דמ"מ אם אינו מתכוון, מותר, ע"כ. והביא **הש"ך** (שם ס"ק לד) דהדין כן בכל האיסורים התלויים בראיה וכדו'. [דלא **כחמ"ט** (שם) דמשמע דדין זה אמור בכל האיסורים אין באלו עושה עיי' מעשה. וכ"כ **הסמ"מ** (שם) ו**הנב"י** (פסחים ז) בדעת הרמב"ם. ועיי' **בבחי"ת** (ח"ב פי"ג אות ז) **בביאור דבריו**. והנה לדעת **תוס'** (שם ד"ה לא אפשר) ועוד ראשונים היתר זה הוא דוקא אם ליכא פסיק רישא, וכגון שיכול לסיים נחיריו שלא ינהה מן הריח. וכן פסק **הש"ך** (יו"ד ס"י קכב ס"ק לד) דלא **כהר"ן** (חולין לב. ופסחים ו: בר"ק) דנקט דאף אם איכא **פסיק רישא** שריא. ועיי' **בספר ח"ח** (כלל ו בבא"מ"ה אות ד) שפירש דכוננות שכי"פ שיכול לסיים נחיריו ולא להריח אין ההליכה למקום הריח נחשבת כמעשה, עיי"ש].

נמצא דאע"פ דאיכא פירצה גדולה ברחובות וכדו', כיון דלא קא מכוון להנות לראיה אסור. ושו"מ שכת' כדברינו בעל ה"ב איש חי **בשו"ת תורה לשמה** (שאלה שצד). [ורופא המרפא רשאי בלא"ה להסתכל לצורך הרפואה דבעבידתיהו טריד, עיי' **בדרכ"ת** (ס"י קטו ס"ק ח) ובמחנה חיים (אה"ע ח"ב ס"י ט"ה ד"ה ולעיד לק"מ)].

ה. איכא דרכא אחרייתא

אלא דאכתי צ"ע בזה מדברי הגמ' **בבא בתרא** (טו ב) דההולך לצרכיו בשעה שעומדות על הכביסה אם איכא דרכא אחרייתא **רשע הוא** ואי ליכא דרכא אחרייתא אע"פ שאנוס הוא מ"מ צריך להטות עינו לצד אחר. [ועיי"ש **ברשב"ם** (ד"ה למינס). ועיי' עוד **ברש"י** (ברכות סא). ו**ברשב"ם** (שם) דהתם מיייר שהיו מקומות המכוסים גלויים). ולכאורה קשה לפי משנת הרמב"ם בפסחים הגי"ל דמבואר דאע"פ איכא דרכא אחרייתא ליכא איסור כיון דאינו מכוון להנות כלל, ואמאי קרו לו רשע ככה"כ.

ובאמת כבר עמד בקושיא זו **בספר חפץ חיים** (לשח"ר כלל ו בא"מ"ה אות ד) וכתב "ועיי"ת הרבה בהאי קושיא ונ"ל דסברת הגמ' בב"ב היא דבעריות מפני שפנשו של אדם מחמדות צריך להחמיר יותר, להגם שעתה חושב שלא ינחה ליה בהנאה זו פן יתגבר יצרו עליו בעל כרחו ויבא להרהר ע"ז". ולפי"ז יוצא דאם איכא דרכא אחרייתא בכלל רשע הוא, משום שערב על דברי חכמים שחששו למכשול ואם ליכא דרכא אחרייתא לית לן בה, אלא דאפי"ה משום מדת חסידות עליו להטות עינו לצד אחר.

[ואע"פ שהח"ח סיים שם דאפי"ה לית ליה דרכא אחרייתא החמירו, כוונתו שם לגבי סיום דבריו דאיי"ר באיסור הליכה אחורי אשה דהוא איסור בעצם שתיקנו חז"ל, עיי"ש, דאם לא יתנא הכי נמצא חולק על דברי הראשונים שם, וזה פשוט. ש"מ **בחוט שני** (ח"ג ע"מ רסד) שכתב כדברינו, וכן דעת **הגריש"א שליט"א** (אשרי האש פט"ז אות יא). ויש לציין שמדברי הגמ' בב"ב והח"ח הגי"ל יוצא דאיתא דלא קמכוין נ"א אף לענין ישיבת המכוסים אע"פ שאף ראייה בעלמא בהן אסורה כני"ל, ועיי' היינו טעמא דליכא איסורא כבה"ג, כי ראייה בעלמא אסורה דוקא כשמכווין לראות אע"פ שאינו מכוון להנות, אבל כשרואה בע"י ליכא איסור. והנה משי"כ דלחטות עינו הוי ממדת חסידות הוי עיי' הרשב"ם בסוגיה, אולם **ביד רמ"ה** (שם) מוכח דמן הדין מחייב להטות עינו, ועיי' צ"ל דס"ל שחכמים החמירו אף בזה. ועיי' עוד **ברבינו גרושום** (שם) ו**בע"ז** (שם) שכתב דאם אחור].

נמצא דאף שבזמנינו בעוה"ר המכשלה מרובה ליכא איסור כיון **דלא מכווין להנאה כלל** כני"ל, אלא דכ"ז דוקא אם ליכא דרכא אחרייתא, אבל אם איכא דרכא אחרייתא אסור. אלא דעיי' **בתוס'** (ע"ה מה: ד"ה א) שכתב ד"כאיכא דרכא אחרייתא" פירושו דאיכא דרך קצר כזה, אבל אם הוא ארוך יותר בכלל דרכא אחרייתא הוא. וכן פסק **בשו"ע** (שם ע"ה ט), וכן הביא **בחוט שני** (ח"ג ע"מ רסד).

ולפי"ז הממתין לאוטובוס וכדו' אם זמנו בהול אוני חייב מעיקר הדין להמתין לישק מהדרין', דהרי ליכא דרכא אחרייתא מקרי. [וכ"ז אם ליכא משום הרהור, אבל כשיש משום הרהור אסור דלענין זה ליכא היתר דהנאה הנאה בע"כ. ונמצא ח"ו עובר על איסור תורה, עיי' **בע"ז** (ב), **בשער"ת** (שם אות לב), **בב"ש** (ס"י כ"א ס"ק א) ו**בנח"א** (כלל קכו אות ב), וכ"כ **בחוט שני** (ח"ג ע"מ רסד), ועיי' **בא"מ** (אה"ע ח"א ס"י טו) ועיי' עוד משי"כ בס"ד בליון שע"כ].

המקיים מצווה בפעם הראשונה בחייו האם יברך שהחינו

אמרינן בגמ' [סוכה מ"ז] העושה לולב לעצמו אומר ברוך שהחינו וקיימנו והגיגנו לזמן הזה, נטלו לצאת בו אומר ברוך אשר קדשנו במצוותיו וצונו על נטילת לולב וכו'. העושה סוכה לעצמו אומר ברוך שהחינו וקיימנו וכו', נכנס ליישב בה אומר אשר קדשנו במצוותיו וצונו ליישב בסוכה.

עוד איתא בתוספתא (ברכות פ"ג ה"ד ט"ז) העושה כל המצוות צריך לברך, והעושה סוכה לעצמו אומר ברוך שהחינו לזמן הזה, נכנס ליישב בה אומר ברוך ליישב בסוכה וכו'. העושה לולב לעצמו אומר ברוך שהחינו לזמן הזה, וכשהוא נטלו אומר על נטילת לולב וכו'. העושה צונו לעצמו אומר ברוך שהחינו וכשהוא מתעטף אומר להתעטף בציצית. העושה תפילין לעצמו אומר ברוך שהחינו וכשהוא מנתין אומר אשר קדשנו להניח תפילין. המל צריך ברכה לעצמו על המילה, אבי הבן צריך ברכה לעצמו ברוך אשר קדשנו במצוותיו וצונו להכניסו בביתו בארבע אבניו וכו' [ולא הוזכר בבב"ב] החוטפת דמברך שהחינו במילה (בב"ב).

עוד תנאי (ברכות לו: ומנחות ע"ה) היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר ברוך שהחינו וקיימנו, נטלן לאלקל אומר המוציא להלן מה ארץ. ופרש"י (ברכות ש"ג) היה ישראל עומד, ונתנה לכהן להקריבה, אומר ברוך שהחינו אם לא הביא מנחות זה ימים רבים. ובמנחות פ"י – כגון שאל הקריב כהן זה עדיין מנחה ממנו, או שהקריב מנחה חדשה כגון מנחת העומר אומר כהן שהחינו.

ובתוס' (ברכות ש"ג) הקשו על פ"י הרש"י שם, וביאר דאיי"ר כהן העומר להקריב ראשון במשמרתו, וכ"כ משמורתו חזי וכל שבת מתחרשת משמרה אחת, א"כ כל משמרה אינה אלא ב"פ בשנה, וכיון שיש להם זמן קבוע במרכיב שהחינו, ודלא כפרש"י במנחות דמיי"ר כהן שלא הקריב מעולם. עכ"ל.

ובפשוטו נראה דנ"ח רש"י ותוס' א"י מברכים שהחינו על קיום מצווה בפעם הראשונה בחייו ככה"כ שאין קבוע לה זמן. וברמב"ם (פ"א מהל' ברכות ה"ט) כתב – כל מצוה שהיא מומן לזמן כגון שופר ולולב וסוכה ושקרא מגילה זה ונתנה, וכן כל מצוה שהיא קנין לו כגון ציצית ותפילין ומוזזה ונפקה, וכן מצוה שאינה תמידית ואינה מצוה בכל עת שהיא היא דומה למצוה שהיא מומן לזמן כגון מילה בנו ופידיו בנו מברך עליה בשעת עשייה שהחינו וקיימנו.

ומבואר דס"ל דא"צ דיהיה זמן קבוע למצוה, אולם עכ"פ בענין דאין המצוה תדירה ואינה מצויה בכל עת (מלבד המצוה שהיא קנין לו שמברך בכל גוונא מחמת הקנין). ולא הוזכר דין שהחינו על המצוה בחייו.

ובמהר"ב (א"ה"ה ס"י כ"ב) כתב דהקונה טלית חדשה ופשה בו ציצית מברך שהחינו דלא גרע מלמדים חדשים. והשמטת הלכותו ברכת שהחינו בתפילין. ושם הדבר ע"פ משי"כ בב"י לפרש דברי הטור דכתב דינא דברכת שהחינו גבי טלית שהיא ואלא הויכחה גבי תפילין. לפי דס"ל לטור שהיא מברכין שהחינו אלא על מצוה דמומן לזמן, ושאיני ציצית דמברך מחמת קטנה הליכות קונה כלי חדש. וכ"כ **המג"א** (שם ס"ק א) דאין מברך שהחינו על המצוה כיון דאינה כיון בזמן לזמן.

ובפנת הדבר [או"ה ס"י רס"ג ס"ה אות ד'] כתב דהמברך בפעם הראשונה בחייו על טלית ישנה או על תפילין אפי' חדשים, לא נתברר בזה דעת המחבר, ד"ל דכיון דס"ל לברך שהחינו על מצוה הנאה מומן לזמן רדא סובר דעל מצוה בפעם האשונה נמי מברך, או דילמא עד כאן לא מחייב לברך שהחינו אלא בסוגיה הנ"ל דמבואר דאע"פ מחמת דשלא בזמנה אין בידו וביד שום אדם לקיימה, אבל מצוה שהיא תדירה בציצית ותפילין שכל יום זמנה אפי' בפעם הראשונה שמקיימה אין מברך זמן.

והנה ברמ"א (יו"ד ס"י כח ס"ב) כתב דמי שישחוט פעם ראשונה מברך שהחינו על הכסוי, אבל לא על השחיטה דמיוק לבריה. ולכא"ז מבואר דס"ל דיש לברך שהחינו על קיום מצוה בפעם הראשונה בחייו. ובמ"ג (הל' קה"ש על ההיא דינא דאיתא באו"ה דאין מברכין שהחינו על המצוה כיון שהיא באה מומן לזמן, מדברי הרמ"א הנזכרים, וכן הקשה מ"ה דמברך שהחינו בפניה ופדיין הבן [במבואר ב"ב"ר רס"ה], וכתב דצריך ליישב דהנה לא סביח כ"כ ועיי' מברך עליהם שהחינו ובפמ"ג (ב"א"ה ש"ג) כתב להעיר על דבריו הדלא דברי הרמ"א ב"ב"ד אינם ענין לכאן דהתם איירי במקיים המצוה שהחינו הראשונה בחייו.

